

ARŞİV BELGELERİNDE MUDURNU YANGINLARI (1888-1906)

Talip AYAR*

MUDURNU FIRES IN THE ARCHIVE DOCUMENTS (1888-1906)

Öz

Bu çalışmada, Mudurnu kazasında meydana gelen yangınlar ele alınmaktadır. Osmanlı Devleti'nin taşra yerleşim birimlerinden biri olan Mudurnu'da, 1888-1906 tarihleri arası dört yangın meydana gelmiştir. Bunlar, Hükümet Konağı yangını (1888), Keçikıran köyü yangını (1902), Çetin (1904) ve İmaret (1906) mahalleleri yangınlarıdır. Makalenin 1888-1906 yılları arasını kapsamasının nedeni, çalışma alanı olarak belirlenen Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki belgelere sadece ilgili yangınların yansımış olmasıdır. Bundan dolayı çalışmanın kapsamı bu tarihlerle sınırlandırılmıştır. Yangınların tamamı kazaen ortaya çıkmış ve hiçbirinde can kaybı meydana gelmemiştir. Ancak yangınlar, bölgede yaşayan insanlara ekonomik bakımdan büyük sıkıntılar yaşatmıştır. Bu bağlamda, zaten malî açıdan bunalımlı bir dönemden geçen devlet, yangınzedelerin yaralarını sarmak için hiçbir fedakârlıktan kaçınmamış, yerelden gelen talepleri karşılamıştır. Ayrıca bölge insanının sergilediği yardımlaşma ve dayanışma ruhu, zararın ve acının etkisini hafifletmiştir. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda çalışmayla, Mudurnu tarihinin daha iyi anlaşılması ve mevcut bilgi kazanımlarının bir adım daha ileri götürülmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Bolu Sancağı, Mudurnu Kazası, Yangın, Afet.

Abstract

This study examines the fires which took place in Mudurnu town. Four fires between 1888-1906 had occurred in Mudurnu one of the provincial towns of the Ottoman State. The related fires were Government Building fire (1888), Keçikıran village fire (1902), Çetin (1904) and İmaret (1906) districts fires. The reason of why the article includes between 1888-1906 is that only the relevant fires had been recorded in the documents belonging to the Prime Ministry Ottoman Archive determined as the study area. Therefore, scope of the study was determined by the relevant dates. All of the fires had taken place accidentally and

* Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, e-posta: talipayar@ibu.edu.tr

fortunately there were no loss of life at all. However, the fires had caused serious hardships in terms of economic circumstances for people living in the neighborhood. In this context, the government had already serious financial difficulties had fulfilled what it had to do in order to recover the affected people from disaster and met demands which were voiced by the local administration. Moreover, civil spirit of cooperation and solidarity had alleviated effects of damage and suffering. From viewpoint of all these incidents, this study is to aim to understand history of Mudurnu better and to take existed knowledge to one step ahead.

Keywords: The Ottoman State, Bolu Sancak, Mudurnu Town, Fire, Disaster.

1. Giriş

Tarih boyunca Osmanlı Devleti'nin birçok yerleşim yeri yangınlardan zarar görmüştür. Zararın boyutları, çoğu zaman yaşamı olumsuz etkilemiş ve olumsuzluğun sınırları ciddi düzeylere ulaşmıştır. Ekonomik, sosyal ve toplumsal açıdan hem devlet hem de olayın vuku bulduğu yerde yaşayanlar başta olmak üzere bütün fertler güçlüklerle karşılaşmıştır. Elbette devletin ve tebaasının hemen her dönemde güçlüklerle karşılaşmasına yol açan afet türünü sadece yangınlarla sınırlamamak da gerekir. Nitekim deprem, sel, kuraklık, salgın hastalık türü afetler¹ yaşanan sıkıntıların başlıca nedenlerindedir. Ancak afet türlerinden yangın, devletin başkenti İstanbul açısından düşünüldüğünde, semt ya da semtlerde ortalama her yıla bir tane düşecek şekilde yaşanmıştır. Bu gerçek, doğal afet, salgın, toplumsal ve askeri olaylardan daha çok yangınların etkinliğini ortaya koymaktadır (Sakaoğlu, 1994: 427).

Osmanlı başkenti İstanbul, muhtelif sebeplere bağlı olarak birçok yangın hadisesiyle karşılaşmıştır. Bu sebepler arasında ihmal, dikkatsizlik, kundaklama, evlerin ahşap ve çoğu yerde bitişik nizam olması, evlerin arasında yangın duvarlarının bulunmaması ve hatta sadrazamları azlettirmek için yangınların çıkarılması gösterilebilir (Sakaoğlu, 1994: 428; Kuzucu, 1999b: 687). Benzeri daha birçok sebebe de bağlı olarak yangınlar, o kadar sık yaşanır hale gelmiştir ki, “Anadolu'nun salgını, İstanbul'un yangını”, “İki göç bir yangına bedeldir” şeklindeki özlü

¹ Osmanlı Devleti'nin bu türden tecrübe edindiği afetler konusunda yapılan çalışmalardan birkaçı için bkz: *Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler*, editör: Elizabeth Zachariadou, çev: Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 2001; Mehmet Yavuz Erler, “XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi”, *Türkler*, Ankara 2002, XIII, 762-770; a. mlf, *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık Olayları (1800-1880)*, Libra Yayınları, İstanbul 2012.

sözler sıkça dillendirilmeye başlamıştır (Koçu, 2005: 18-19). Hatta yangın gerçeği manzum kıtalarda şair diliyle yansıtılır hale gelmiş, mizah basınında ironik ve hiciv yöntemiyle işlenir olmuştur (Kuzucu, 1999b: 689). Kısacası edebî dünyanın birçok sahasında yangın temalı satırlara rastlanılmaya başlanmıştır.²

Meydana gelen yangınlar devlete malî açıdan büyük sıkıntılar yaşatmıştır. Sözelimi, yangın sonrası zarar görenlerin bir başka mahalle nakledilmesi, barınma ihtiyaçlarının giderilmesi, ekonomik kayıplar sebebiyle mağdurların işgücü açığının karşılanması, yangınzedelerin vergi tahsili gibi yasal uygulamalardan muaf tutulması devlete malî külfet yüklemektedir. Ayrıca yangınlara karşı alınan tedbirler içerisinde şehirlerin yeniden planlanması, binaların yangına dayanıklı hale gelecek şekilde dönüşümü ve bu esnada devletin gelirinden vatandaş adına muafiyetler sağlanması, yangın söndürme teşkilatı³ için kaynak tahsisi devlete ilave yük getiren durumlar arasında yer almaktadır. Diğer taraftan yangınların, küle dönen evler içinde el sanatlarının paha biçilmez ürünlerini, nadide el yazması kitapları, sanatkârların elinden çıkan hat levhalarını yok ettiği düşünüldüğünde, malî kayıplarla birlikte kültürel kayıpların da azımsanmaması gerektiğini herkese hatırlatmaktadır (Koçu, 2005: 19; Kuzucu, 1999b: 688).

İstanbul yangınları hakkında yapılan çalışmalardan bizler, yukarıda ifade ettiğimiz konuları, yangınların yıllara göre dağılımını, yaşandığı mahalli, zamanını, yarattığı tahribatın boyutlarını öğrenebilmekteyiz (Ergin, 1995: 1183-1238). Ancak benzer bilgilenmeyi, Osmanlı Devleti'nin taşra yerleşim birimlerinden herhangi birisi için elde etmek çok da kolay

² Yangın temasının işlendiği edebî ürün örnekleri için bkz: Sakaoğlu, “Yangınlar”, s. 429, 432, 437.

³ Günümüzün yangın söndürme teşkilatı itfaiye kurulmadan önce yangın söndürme faaliyeti, tulumbacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. İtfaiye teşkilatının gelişim süreci için bkz: Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995, III, 1119-1147; Koçu, *İstanbul Tulumbacıları*, s. 21-40, 425-434; Uğur Göktaş, “Tulumbacılık”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, VII, 301-303; Bünyamin Çelebi, “İtfaiye”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul 1994, IV, 306-307; Sabri Yalın, “1714 Didoncular’dan 1998 Modern İtfaiyelere Doğru” *İtfaiye 110*, yıl: 4, sy: 17, Temmuz-Ağustos 1998, s. 5-8; Hüseyin Özgür, Sedat Azaklı, “Osmanlı’da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri”, *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 1/2001, s. 154-159; Yüksel Çelik, “Tulumbacı”, *DİA.*, İstanbul 2012, XXXXI, 369-371.

gözükmemektedir. Çünkü Osmanlı tarihindeki İstanbul yangınları üzerine yapılan çalışmalarla, taşrada yaşanan yangınlar üzerine yapılan çalışmaları kıyasladığımızda, taşra açısından çalışmaların çok sınırlı düzeyde olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz.⁴ Onun içindir ki bu çalışmanın amacı, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nin çeşitli tasniflerinde yer alan belgelerden hareketle, 1888-1906 yılları arasında Mudurnu'da meydana gelen yangınları tespit etmek ve sınırlı düzeydeki çalışmalara katkı sağlamaktır. Makalenin 1888-1906 yılları arasını kapsamasının sebebi, çalışma alanı olarak belirlenen arşivdeki belgelerin bu tarihlerde meydana gelen yangınlara işaret etmesidir. Zira bu çalışma, ne bu tarihler arasında ne de bir başka tarihte, Mudurnu'da yangın olmadığı iddiasında değildir. Konuyla ilgili yerelde herhangi bir belgeye ulaşamaması ve söz konusu arşivdeki belgelerde Mudurnu yangınlarının yer alması, hem çalışma alanı hem de zaman açısından böyle bir sınırlamayı zorunlu kılmıştır. Bu açıdan arşiv belgelerinin sunduğu imkân çerçevesinde meydana gelen yangınlar tespit edilmiş, tespit edilen yangınların meydana geldiği yerleşim yerleri, hasar dereceleri, devletin yangınzedelere karşı tutumu ve yangınların sosyal ve ekonomik hayata etkileri değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. Mudurnu Yangınları

2.1. Hükümet Konağı Yangını (7 Ocak 1888)

Yangın, 26 Kanunuevvel 1303/7 Ocak 1888 gecesi meydana gelmiştir. Yangın sırasında konak, içinde bulunan resmî evrak ve müştemilatıyla birlikte büyük oranda hasar görmüş, hatta kullanılamayacak bir hal

⁴ Devletin taşra yerleşim yerlerinde meydana gelen yangınlar hakkında, sınırlı düzeyde yapılan birkaç çalışma için bkz: Kemalettin Kuzucu, "1845 İzmir Yangını", *Toplumsal Tarih*, Şubat 1999, c. XI, sy: 62, s. 20-25; Mehmet Yavuz Erler, "1870 Yılında Doğu Karadeniz'de Çıkan Yangın ve Etkileri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara 2000, c. XX, sy: 31, s. 209-218; Ali Birinci, "Meşrutiyet Ankara'sında Bir Yangın", *Türk Yurdu*, Temmuz 2008, c. XXVIII, sy: 251, s. 51-63; Şerif Korkmaz, "Çanakkale'de Yangınlar (1836-1866)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2010, c. XXIX, sy: 48, s. 51-67; Biray Çakmak, "Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda Afet Yönetimi: 1894 Büyük Uşak Yangını", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz 2011, yıl: 8, sy: 15, s. 63-90; Rauf Beyru, *19. Yüzyılda İzmir'de Doğal Afetler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir 2011, s. 87-164.

almıştır. Eldeki mevcut belgelerden, sadece yangının tarihi,⁵ hükümet konağı olarak kullanılmak üzere bina kiralama talebinden (BOA, DH.MKT, nr: 1567/21, 18 Ra 1306/22 Kasım 1888) söz konusu yerin kullanılmayacak duruma geldiği, yangında hasar gören tapu, nüfus ve resmî evrak kayıtlarının ikinci nüshalarını çıkarmak üzere ilave görevli isteğinden (BOA, İ.DH, nr: 1076/84409, 13 B 1305/26 Mart 1888; BOA, DH.MKT, nr: 1528/58, 26 Za 1305/4 Ağustos 1888; BOA, İ.DH, nr: 1186/92771, 10 Za 1307/28 Haziran 1890) resmî evrakların zarar gördüğü, konağın yeniden inşası için keşif ve yardım faaliyetlerinden (BOA, DH.MKT, nr: 1929/15, 04 Ş 1309/4 Mart 1892) önemli ölçüde hasara uğradığı bilgilerinden başka detaylara ulaşamamaktayız. Dolayısıyla yangının çıkış sebebi, konak dışında meskenlerin zarar görüp görmediği soruları açığa kavuşturulamayan hususlar arasında yer almaktadır.

Mudurnu hükümet konağı yanınca, devletin resmî işlerinin yürütülmesi için her türlü tehlikeden uzak bir yerin bulunması zorunluluk haline gelmişti. Kasabada bu ihtiyacı karşılayacak yerler araştırılmış, Mudurnu sakinlerinden ve vefat etmiş olan İbrahim Bey'in hanının hükümet işleri için kiralanmasına karar verilmişti. Esasında İbrahim Bey, hanı önemli gün ve gecelerde, fakir-fukaraya yiyecek-içecek ikramı sırasında kullanılması için hayır olarak vakfetmişti. Fakat Taşhan ismiyle bilinen bu hanın, kasabada bulunan resmî dairelerin tamamına ev sahipliği yapabilecek kapasitede olması, her türlü tehlikeden uzak ve fizikî anlamda kârgîr (taş veya harçla yapılmış) olarak inşâ edilmesi, bir tarafının zabtiye koğuşu ve diğer tarafının hapisane şeklinde kullanıma elverişli olması onu fonksiyonel hale getirmekteydi. Bu itibarla hanı, hükümet konağı olarak aylık 150 kuruş mukabilinde, mahallince beyan edilen kiralama isteği Kastamonu Vilayeti aracılığıyla Dersaadet'e ulaştırılmıştı (BOA, ŞD, nr: 1651/13, 06 C 1305/19 Şubat 1888, Lef 1). Yapılan değerlendirmeler neticesinde, 1 Kanunusani 1303/13 Ocak 1888 tarihinden itibaren aylık 150 kuruş bedel karşılığında buranın kiralanmasına müsaade edilmişti. Fakat kira bedelinin karşılanması konusunda en ince ayrıntısına kadar takip edilecek yöntemin belirtilmesi,

⁵ ...mezkur konağın hangi tarihte muhterik olduğuyla beraber han ve binanın dahi târîh-i isticârının izâhen inbâsı iş'âr buyurulmaktan nâşî keyfiyyet taraf-ı defterdârîye lede'l-havâle mezkur konak 1303 senesi Kanunuevvelinin 26. gecesi muhterik olub, han ve binanın 1 Kanunusani 1303 tarihinden itibaren isticâr edildiğinin cevaben inhâsı bâ-derkenâr ifâde olunmakla iş'âr-ı sâbık vechile iktizâsının ifâ ve inbâsı bâbında emr ü fermân hazret-i men-lehül'emrindir (BOA, ŞD, nr: 1651/13, 18 Z 1305/26 Ağustos 1888, Lef 2).

giderin bütçede mutlaka karşılığının bulunması, bütçe haricinde herhangi bir gidere müsaade edilmemesi dikkat çekicidir (BOA, DH.MKT, nr: 1567/21, 18 Ra 1306/22 Kasım 1888). Dolayısıyla buradan hareketle devletin bir taraftan ihtiyaçları karşılarken, diğer taraftan da sıkı bir malî politika uyguladığını o dönem için çok rahatlıkla söyleyebiliriz.

Kiralama yöntemiyle hükümet konağı ihtiyacının giderilmesi geçici bir yöntem olarak görülmüştü. Bu sorunu ortadan kaldırıp kalıcı bir çözüm üretmek hedeflenmekteydi. Onun için vilayetten Dersaâdet'e, hükümet konağı yapımı için yardımseverler arasında belirli bir meblağın toplandığı ve inşaat sürecinin başlatılması isteği bildirilmişti. Belirtilen talep üzerine yapılan değerlendirmeler neticesinde, ilk olarak resmî temsile uygun, ihtiyaca cevap verebilecek proje ve keşfin yapılması istenmişti. Ayrıca inşâ sürecine, vatandaşlardan gönüllülük esasına bağlı olarak maddi anlamda katkı sağlamak isteyenlerin isimlerini, yardım miktarlarını ve rızalarını içeren bir defterin düzenlenerek Dersaâdet'e gönderilmesi mahallinden talep edilen hususlar arasında yer almaktaydı (BOA, DH.MKT, nr: 1929/15, 04 Ş 1309/4 Mart 1892). Zira bu durum, devletin yapılan bütün işlemleri kayıt altına almak suretiyle, tarihî hafızanın oluşturulmasındaki titiz tutumunun yadsınamaz bir gerçek olduğunu gözler önüne sermektedir.

Hükümet konağı yangınında, mevcut resmî evrak külliyyatı büyük oranda zarar görmüştü. Zarar gören kayıtların ve evrakın ikinci nüshalarının çıkarılması ivedilikle ele alınması gereken bir konuydu. Ancak mevcut görevli sayısı aciliyet içeren bu konunun nihayete erdirilmesi zor görünmekteydi. O sebeple, iki sene içerisinde işlemlerin tamamlanması hedefi doğrultusunda aylık 250 şer kuruş maaşla iki görevlinin tayin edilmesi livâ meclis idaresinin isteğiydi. Defter-i Hâkânî Nezâreti'nin, toplamda 12000 kuruşa ulaşan maaş giderlerinin 1304 ve 1305 seneleri bütçelerine dahil edilmesi ve maaş oranının makul düzeyde olduğu, hasar gören evrakın ikinci nüshalarının çıkarılmasının adeta bir zorunluluk addedildiği yönündeki görüşleri (BOA, İ.DH, nr: 1076/84409, 20 C 1305/4 Mart 1888, Lef 1), sadrazamlık vasıtasıyla padişaha arz edilmişti. Böylece padişahın olumlu irade beyanı doğrultusunda mahallince belirtilen istek yerine getirilmiş oldu.⁶

⁶ Ma'rûz-ı çâker-i kemîneleridir ki; resîde-i dest-i ta'zîm olub, melfûfuyula manzûr-ı 'âlî buyurulan işbu tezkire-i sâmiye-i sadâret-penâhîleri üzerine mucibince irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-müte'allık buyurulmuş olmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i men-lehü'l-emrindir (BOA, İ.DH, nr: 1076/84409, 13 B 1305/26 Mart 1888, Lef 2).

Yangında zarar gören ve ikinci nüshaları çıkarılacak olan evrakın kapsamında, tapu kayıtlarına ve nüfus defterlerine ait suretler de bulunmaktaydı. Yukarıda ifade ettiğimiz, zarar gören evrakın iki sene zarfında ikinci nüshalarının çıkarılması için tayin edilen görevliler, hedeflenen sürede işleri tamamlayamamışlardı.⁷ Nitekim tapu kayıtları, emlak ve tapu işlemlerinde, araziye dair hukukî tasarruflarda ilk başvuru noktasıydı. Bu önemine binaen livâda bulunan kayıtlardan da istifade ederek yanan kayıtların ikinci nüshalarını çıkaracak görevlilerin istihdam süresi uzatılmıştı. Süre uzatımında altı ay daha ek zaman verilmiş ve bunun getirmiş olduğu 3000 kuruşluk ilave yükün tapu hasılatından karşılanması sonuca bağlanmıştı (BOA, İ.DH, nr: 1186/92771, 10 Za 1307/28 Haziran 1890). Fakat görevli tayin taleplerine her zaman olumlu cevabın verilemediği de olmuştu. Örneğin, zarar gören nüfus defterlerinin yeniden kayıt ve kontrolü için uygun bir maaşla iki kişi ve uygun bir harcırahla meclis-i idare veya belediye azasından bir kişinin görevlendirilme isteğine olumsuz yanıt verilmişti. Kazanın nüfus idaresinde mevcut bulunan bir memur ve bir kâtiplerle yeniden kayıt ve kontrol işlerinin yürütülmesi tavsiye edilmişti. Menfi cevabın gerekçesi olarak da bütçe dışı harcamaların padişah tarafından kesin bir dille yasaklanması gösterilmişti.⁸

⁷ Hedeflerin tutturulamaması sadece işler için belirlenen süre açısından olmamış, benzer durum malî konularda da kendini göstermiştir. Mudurnu kazasında zarar gören kayıtların yenilenmesi için sekiz aylık süre için 150 şer kuruş maaşla iki muhammin (uzman/bilir kişi), 200 er kuruş maaşla iki messâh (arazi ölçen kimse), 250 şer kuruş maaşla bir mukayyid (kayıt memuru) görevlendirilmişti. Bu görevlilere toplamda 7600 kuruş ödenmesi irade buyrulmuştu (BOA, İ.DH, nr: 1201/94024, 8 Ra 1308/22 Ekim 1890). Ancak belirtilen bu toplam rakam, iş bitirilmemiş olmasına rağmen 2000 kuruş aşılmış, hatta ilave 5700 kuruş daha talep edilmişti. Yani ilk baştaki 7600 kuruşa ek olarak 7700 kuruşa daha gereksinim olduğu ifade edilmekteydi (BOA, ŞD, nr: 356/4, 24 M 1312/27 Temmuz 1894). Yapılan işin ehemmiyetine binaen ilk belirlenen rakam revize edilmiş ve sonradan istekte bulunan rakam da bütçeden karşılanmıştı (BOA, İ.ML, nr: 12/7, 05 Ra 1312/6 Eylül 1894).

⁸ BOA, DH.MKT, nr: 1528/58, 26 Za 1305/4 Ağustos 1888. Bu kararın altında malî yapıyı güçlendirme ve hangi kalemden olursa olsun hazineye yük getirecek giderleri sınırlandırma amacı yatmış olmalıdır. Çünkü gelir-gider dengesinin gözetilmesi malî yapının güçlendirilmesi için dikkat edilen hususlar arasındaydı. XIX. yüzyıl Osmanlı ekonomisinin genel görünümü için bkz: Aslan Eren, "Osmanlı Ekonomisinde Kurumsal Gelişmeler", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999, III, 242-245. Özellikle dönemin padişahı II. Abdülhamid'in malî idareyi denetleyecek çeşitli komisyonlar kurması ekonomik alanda başvuru noktaları arasında yer almaktaydı. Hatta bu komisyonlar

Detayı hakkında çok fazla bilgiye sahip olamadığımız hükümet konağı yangını, esas itibariyle devletin hafızası konumunda bulunan resmî kayıtlara büyük çapta zarar vermiştir. Sadece bununla kalmayan hasar, fizikî anlamda hükümet konağını kullanılamaz hale de getirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla kayıtların yenilenmesi ve binanın eski haline kavuşturulması için önemli ölçüde finansal destek sağlanmıştır. Belgelerde, yangında can kaybı olduğuna dair bir bilgiye rastlanmamıştır. Bunlarla birlikte meydana gelen yangın felaketinden, bölgede yaşayan herkesin az ya da çok olumsuz bir şekilde etkilendiğini düşünmekteyiz. En azından, resmî kayıtlar üzerinden işleri yürütülecek olan bir kimsenin bu işleri, zorunlu olarak tehir edilmiştir. Dolayısıyla Mudurnu hükümet konağı merkezli yangın, kazanın bütününe farklı oranda etkilemiştir.

2.2. Keçikıran Köyü Yangını (7 Aralık 1902)

Yangın, 24 Teşrinisani 1318/7 Aralık 1902 gecesi Mudurnu kazasının Keçikıran köyünde⁹ meydana gelmiştir. Köy sakinlerinden Cenin¹⁰ oğlu Salih'in samanlığında kaza sonucu ortaya çıkan yangın, çıkış noktası olan samanlık başta olmak üzere etrafında bulunan 5 samanlıkla birlikte Karabıçak oğlu Nuri'nin evini bütünüyle yok etmiştir. Olay sırasında yanan evdeki eşyaların bir kısmı tahliye edilmişse de geri kalanı yanmıştır. Fakat herhangi bir can kaybı olmamıştır. Evi tamamıyla yanan Nuri Efendi'nin ve ailesinin barınma, iâşe ihtiyaçlarının giderilmesi için

padişaha, hazinenin anahtarlarını elinde tutma imkanı ve hazinenin gelir-gider dengesini kontrol fırsatını sunuyordu. II. Abdülhamid dönemi malî durum hakkında detaylı bilgi için bkz: Ö. Faruk Bölükbaşı, *II. Abdülhamid Döneminde Mali Durum (Tezyid-i Varidat ve Tenkih-i Masarifat)*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul 2005.

⁹ 1314/1897 tarihi itibariyle Mudurnu'nun 150 köyünden biri olan Keçikıran köyünde, 37 hane bulunmakta, 77 erkek ve 94 kadın olmak üzere toplam 171 kişi yaşamaktadır (*Kastamonu Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, 19. Defa, sene: 1314/1897, s. 354). Osmanlı İmparatorluğu'nun bunalım ve isyan dönemlerinde insanlar, eşkıyaların baskısından kaçmak için yaşam alanlarını terk ederek yoldan, ovoidan uzak ve ulaşımı kolay olmayan mevkilere yerleşmişlerdi. Keçikıran köyü de böyle bir sebep neticesinde aynı soydan gelen insanların yerleştiği mekandır. Köyün nüfusu, fizikî ve ekonomik durumu hakkında bkz: *Geçmişten Günümüze Mudurnu*, haz: Mehmet Kurt vd., Tayf Basım, İstanbul 1994, s. 57-58.

¹⁰ Arşiv belgesindeki ibare (جنين) şeklindedir. Ancak 11. dipnotta belirttiğimiz husus çerçevesinde ibarenin “çetin” şeklinde olma ihtimali göz ardı edilmemelidir.

Kastamonu vilayeti kanalıyla merkezi idareye başvurulmuştur (BOA, DH.MKT, nr: 645/65, 03 Za 1320/1 Şubat 1903).

2.3. Çetin¹¹ Mahallesi Yangını (4 Eylül 1904)

Çetin Mahallesi'nde meydana gelen yangın 22 Ağustos 1320/4 Eylül 1904 tarihinde (BOA, DH.MKT, nr: 887/48, 26 Ağustos 1320/8 Eylül 1904), gündüz saat 3:30 civarında Zerde oğlu Koca Ahmed'in evinde kazaen başlamıştır. İtfaiye tedbirlerine rağmen kuzey istikametine doğru esen rüzgarın etkisiyle yangın dört koldan genişlemiştir. Yangının çıkış noktası olan Çetin Mahallesi'nde 45, Akkadı (Akgazi) Mahallesi'nde 10, Cami-i Kebir Mahallesi'nde 8 hane yanmıştır. Ayrıca 2 mescit, 1 türbe, 1 ambar, 1 çeşme, 1 saat kulesi de yanarak zarar görmüştür. Yangının kontrol altına alınabilmesi için zorunluluk neticesinde 10 hane yıkılmak durumunda kalmıştır.¹² Yanan evlerde bulunan eşyanın hemen hemen tamamına yakını yanmış, kurtarılanlar ise o esnada yıpranarak zarar görmüştür. Sekiz saat süren yangında herhangi bir can kaybı olmamıştır. Fakat üç baş hayvan olay esnasında yanarak can vermiştir. Olayın hemen akabinde bir komisyon teşkil edilerek yangınzedelerin iki üç günlük iâşe ve barınma ihtiyaçları giderilmeye çalışılmıştır. Ancak mahallî imkânların kısıtlılığı, bu kimselerin hemen hepsinin fakir ve yardıma muhtaç olmaları, onları Dersaâdet'ten gelecek yardıma adeta muhtaç kılmıştır. Bu durum karşısında, Şehremaneti tarafından yardım

¹¹ Bu yangının bahsedildiği arşiv belgelerinde mahallenin adı (جنين) hattıyla Cenin şeklinde ifade edilirken (BOA, İ.DH, nr: 1427/32, 09 Ş 1322/19 Ekim 1904), Mudurnu'nun mahalle ve köy isimlerine yer verilen salnâmede mahallenin adı (چتين) hattıyla Çetin olarak belirtilmektedir (*Kastamonu Salnâmesi*, 19. Defa, sene: 1314/1897, s. 353). Benzer şekilde Mudurnu şer'iyye sicillerinde de mahalle "Çetin" olarak isimlendirilmektedir [Hüseyin Sarı, *Şer'iyye Sicillerinde Mudurnu (1808-1839)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, s. 22 (Doktora Tezi)]. Biz bu kelimenin kullanımında salnâme ve şer'iyye sicillerinde yer alan hattı, yani "Çetin" ismini kullanmayı uygun gördük.

¹² Yanan ve yangın esnasında yıkılmak durumunda kalan hane sayısı toplamda 73 tanedir. O tarihlerde kazanın hane sayısının 1000'i geçkin olduğunu düşünürsek (*Kastamonu Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, 21. Defa, sene: 1321/1905, s. 347) yaklaşık % 7-8 oranında bir hasarın hanelerde meydana geldiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Fakat genelde ifade edilenin aksine kazanın hane sayısını 5049 şeklinde ifade eden kayıtlar da mevcuttur (*Kastamonu Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, 20. Defa, sene: 1317/1900, s. 239). Ancak aynı salnâmenin bir başka sayfasında (s. 313) hane sayısının 1000'i geçkin olduğu ifade edilmektedir.

komisyonu oluşturularak faaliyete geçirilmesi şeklinde ortaya çıkan irade, onlara uzatılan bir yardım eli olmuştur.¹³

Yangının gelişim seyri hakkında bilgi edindiğimiz belgelerde, itfaiye tedbirlerinin alınmasına rağmen rüzgarın etkisiyle yangının geniş bir alana yayıldığından bahsedilmektedir. Bu bilgilerden, o tarihte Mudurnu kazasında tam teşekküllü bir itfaiye yapılanmasının olduğu anlaşılmamalıdır. Zira 1877 yılında belediye örgütünün ülke geneline yaygınlaştırılması için yasal düzenleme yapılmıştı. Düzenlemeye göre her şehir ve kasabada belediye meclisi yönetimi kurulacak ve kanun çerçevesinde vazifeleri belirlenecekti. Buna göre yangınla mücadele görevi belediyelere verilmiş, yangın tulumcuları, kanca, balta, fiçı, kova benzeri yangın söndürme için gerekli aletlerin bulundurulması ve belirli yerlerde korunması, tulumcuların sevkinde bulunacak memurların tayin edilmesi istenmişti (Düstur, 1299, madde: 1, 3: 538-539). Fakat kanunun öngördüğü belediye yapılanması çeşitli nedenlerle devletin her noktasında kurulamamıştı. Kurulan belediyeler ise kaynak yetersizliğinden dolayı kendilerine verilen görevleri yerine getirememiş veya tam manasıyla ifâ edememişlerdi (Sencer, 1984: 70). Dolayısıyla buradan hareketle en azından Mudurnu kazası özelinde, belediye bünyesinde oluşturulmuş bir itfaiye teşkilatının bulunduğu ve hiç olmazsa bu görev için atanan müstakil personelin varlığından söz etmenin güç olduğunu belirtmeliyiz.¹⁴

Yangın sonrasında mağdurların barınma ve beslenme ihtiyaçları geçici de olsa hem yerel imkanlar hem de merkezî yönetimin katkılarıyla nispeten karşılanmıştı. Asıl önemli mesele, evi yanan kimselerin konutlarının

¹³ BOA, İ.DH, nr: 1427/32, 09 Ş 1322/19 Ekim 1904, Lef 1, 4. Konuyla ilgili Şehremaneti'ne gönderilen talimatta: "... işbu harîkde musâb olan fukarâ-yı ahâlîye tevzî' olunmak üzere i'âne cem'î ile mahalline irsâli husûsu bi'l-istifzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr buyurulduğu 7 Teşrinievvel 1320 tarihinde taraf-ı sâmi-i sadâret-penâhîden tebliğ buyurulmuşdur. Ol bâbda" ifadelerine yer verilmiştir (BOA, DH.MKT, nr: 887/48, 18 Ş 1322/28 Ekim 1904).

¹⁴ Nitekim 1877 tarihinden itibaren kaza personeli hakkında bilgi veren salnâmeler incelendiğinde benzer durumun varlığı görülecektir (*Kastamonu Vilayet Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, 15. Defa, sene: 1306/1889, s. 421-424; *Kastamonu Salnâmesi*, Vilayet Matbaası, 16. Defa, sene: 1310/1893, s. 482-485; 17. Defa, sene: 1311/1894, s. 232-234; 18. Defa, sene: 1312/1895, s. 282-284; 19. Defa, sene: 1314/1897, s. 213-215; 20. Defa, sene: 1317/1900, s. 236-239; 21. Defa, sene: 1321/1905, s. 256-259; *Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi*, Bolu Hükümet Matbaası, sene: 1334/1918, s. 316-319; *Bolu Livâsı Salnâmesi*, Bolu Hükümet Matbaası, sene: 1337-1338/1921-1922, s. 648-654).

kalıcı bir şekilde yeniden inşâ edilmesi idi. Burada halkın hemen “*kâffesi fakir ve bî-kudret ve muhtâc-ı âtıfet bir halde olduklarından*” (BOA, İ.DH, nr: 1427/32, 09 Ş 1322/19 Ekim 1904, Lef 1, 2) yardıma şiddetle ihtiyaç duymaktaydı. Bu defa devletin hâmî yönünün, yanan evlerin inşasında kullanılacak kerestelerin orman vergisinden muaf tutulmasında kendini göstermesi istenmekteydi (BOA, DH.MKT, nr: 887/48, 21 Ş 1322/31 Ekim 1904). Yapılan yasal düzenlemelerde, ülke genelinde orman bölgesinde yaşayan insanlara; ambar, ağıl benzeri ihtiyaç duydukları binaların tamiri veya yeniden yapılması için kereste ve ağaç temininde devlet tarafından kolaylık sağlanmaktaydı. Fakat ticaret söz konusu olduğunda idare tarafından belirlenen bedel ödenmek durumundaydı (Düstur, 1289, madde: 5: 404). Daha sonra yapılan düzenlemede ise yangın, deprem, su taşkını gibi afetlerde kereste ve odun ihtiyacının ortaya çıkması halinde yasal çerçeveye biraz daha esnetilerek ihtiyaçların giderilmesi yoluna gidilmişti (Düstur, 1293, madde: 7: 286). Fakat Çetin Mahallesi yangınında olduğu gibi her halükarda işlemler padişahın iradesi doğrultusunda gerçekleşmekteydi (BOA, İ.OM, nr: 10/27, 22 S 1323/28 Nisan 1905, Lef 4).

Çetin Mahallesi yangınında zarar gören ve yeniden yapılacak olan evlerin kereste ihtiyacını belirlemek için Mudurnu kaymakamı başkanlığında bir komisyon oluşturulmuştu. Çalışmalar neticesinde komisyon, camiler, türbe, saat-i kebir ve yangınzedelerden oluşan 54 yeri/kişiyi ihtiyaç noktası olarak tespit etmişti. Bunların da sağır (küçük) ağaç, kebir (büyük) ağaç, sağır arız (ardıç ağacı), kebir arız ve tahta kalemlerinden toplam 41339 parça keresteye lüzum duyduğunu belirlemişti. Bu şekilde mahallince oluşturulan, ihtiyaç sahiplerinin ismini, kerestelerin cinsini ve miktarını içeren defter Şûrâ-yı Devlet’e havale edilerek burada görüşülmüştü. Yapılan değerlendirmeler neticesinde vergiden muaf tutulma isteğinin uygunluğu yönünde mutabakat sağlanmış ve padişahın izni doğrultusunda talebin karşılanabileceği belirtilmişti (BOA, İ.OM, nr: 10/27, 13 M 1323/20 Mart 1905, Lef 1). 22 Safer 1323/28 Nisan 1905 tarihinde çıkan irade ile birlikte yangınzedelerin sıkıntıları bir nebze de olsa devlet eliyle giderilmiş oldu.¹⁵

Buraya kadar, ortaya çıkışına, gelişimine ve sonrasındaki yaşananlara yer vermeye çalıştığımız yangında, herhangi bir can kaybının olmaması, herhalde teselli verici yegâne husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira

¹⁵ BOA, İ.OM, nr: 10/27, 22 S 1323/28 Nisan 1905, Lef 4. İhtiyaç sahiplerinin ismini, yardımda bulunan kerestelerin cinsini, miktarını ve yekününü ihtiva eden defterin detayına “ek” kısmında yer verilmiştir.

olayın gündüz saatlerinde gerçekleşmesi, olası bir can kaybının önüne geçmiş olmalıdır. Yangının ortaya çıkış sebebine işaret eden belgelerde olayın “kaza” yönüne vurgu yapılması, en azından ihmâl olsa bile vakianın meydana gelişinde kasıtlı bir tavrın olmadığı yargısına bizi götürmektedir. Kuşkusuz yangının geniş çaplı bir hasarla sonuçlanmasında veya büyümeden önlenememesinde itfaiye hizmetlerindeki yetersizliğin etkisi olduğu gibi hava şartlarının da büyük etkisi olmuştur. Diğer bir ifadeyle, yangının hızla yayılmasında rüzgar önemli rol oynamıştır. Yangın ekonomik açıdan, zaten muhtaç bir vaziyette bulunan insanların daha da zor durumda kalmasına yol açmıştır. Ancak böyle bir durum da bile toplumsal yardımlaşmanın varlığını devam ettirmesi, insanî değerlerin canlılığını koruduğunu gösteren önemli bir veridir. Bu yangın neticesinde ortaya çıkan talepler, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik güçlüklerle rağmen, gerek yerel yönetim gerekse merkezî idare tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Çok dikkat çekmese de yanan evlerin inşasında kullanılacak kerestelerin vergiden muaf tutulması, mahalli yönetimden merkezî idareye hatta ülkenin geneline akseden ekonomik kayıp hanesine etki etmiştir. Böyle iken devlet, vergi muafiyeti sağlamakla yangınzedelerin yarasını sarmaya çalışmıştır.

2.4. İmaret Mahallesi Yangını (20 Ekim 1906)

Yangın, 7 Teşrinievvel 1322/20 Ekim 1906 tarihinde, gündüz 7:00 civarında, kazanın İmaret Mahallesi’nde birdenbire ortaya çıkmıştır. Hızlı bir şekilde etrafa yayılan yangın, ilk belirlemelere göre çarşı, telgrafhane, gazhane, İmaret Mahallesi, Cami-i Kebir ve Orta mahallelerinin kısmen yanmasına neden olmuştur (BOA, DH.MKT, nr: 1127/53, 8 Teşrinievvel 1322/21 Ekim 1906, Lef 1). Daha sonra yapılan ayrıntılı hasar tespit çalışmalarında yangının sebep olduğu vahim tablo ortaya çıkmıştır. Buna göre yangında, 100 hane, 270 dükkan, 2 cami-i şerif ile Sultan Yıldırım Bayezid Han’ın yaptırmış olduğu ve Şeyh Fahreddin hazretlerinin kabri karşısında bulunan caminin iki tarafındaki tavanıyla birlikte kubbesi ve hamam yanmıştır. Ayrıca belediye telgrafhanesi, reji idaresi, ziraat bankası ve orman idaresi binalarından oluşan kamu binaları da yanmıştır. Konut, işyeri, ibadethane ve kamu binalarının önemli ölçüde zarar gördüğü İmaret Mahallesi yangınında insanlar, küçükbaş ve büyükbaş gibi diğer canlılar açısından herhangi bir kayıp olmamıştır. İlk etapta yangınzedelerin barınma ihtiyacı, evi yanmayan kimselerin ve akrabalarının yanında misafir edilmek suretiyle karşılanmıştır. Fakat hiç olmazsa temel ihtiyaçların karşılanması için maddi anlamda en az 200000

kuruş civarında bir meblağın gerekli olduğu mahallî yetkililer tarafından tespit edilmiştir.¹⁶

Yangın sonrası temel gereksinimlerin karşılanarak hayatın normale dönmesi için ihtiyaç duyulan rakamın, yerel imkânlarla karşılanması mümkün gözükmemiştir. Nitekim yöre halkı arasında birkaç yardım organizasyonu teşebbüsünde bulunulsa da, genel itibariyle halkın zaten fakir ve muhtaç durumu bu teşebbüslerin yaraları saracak düzeyde seyir göstermesine olanak sağlamamıştır. Hatta tespit edilen rakamın, yardım cihetiyle vilayet ölçeğinde bile toplanmasına ihtimal verilmemiştir. Hal böyle olunca, yangınzedelerin ihtiyaçlarının ivedilikle giderilmesi için Kastamonu vilayeti tarafından son çare olarak Dersaâdet'in yardımına başvurulmuştur. Padişahın iradesi doğrultusunda Şehremaneti bu iş için görevlendirilmiştir. Şehremaneti'ne bildirilen eylem planında, daha önce benzer durumlar için toplanan yardımlardan kalan meblağ var ise ondan, olmadığı takdirde bir başka yolla, kısacası hazineye yük getirmeyecek bir yöntemle sorunun giderilmesi salık verilmiştir (BOA, İ.HUS, nr: 147/23, 09 N 1324/27 Ekim 1906). Uzunca bir süre devam ettirilen yardım kampanyasının neticesinde, gerek bu işle görevlendirilen emanet tarafından, gerekse Kastamonu vilayetinin öncülüğünde toplanan yardımlar Mudurnu kazasına ulaştırılmıştır. Bu yardımların dağıtımı, mahallince oluşturulan komisyon marifetiyle gerçekleştirilmiştir. Kime ne verildiğiyle ilgili kayıtlar sağlıklı bir şekilde tutulmuş ve yardım organizasyonunu gerçekleştiren Şehremaneti'ne gönderilmiştir (BOA, DH. MKT, nr: 1197/8, 29 N 1325/ 5 Kasım 1907).

Acil ve zaruri ihtiyaçlar önemli ölçüde giderildikten sonra artık sıra yanan konutların, dükkânların ve ibadethanelerin yeniden inşasına gelmişti. Ekonomik gücü olmayan yangınzedeler bu konuda da devletin yardımına ihtiyaç duymaktaydı. Mudurnu kazası, her ne kadar orman ve orman ürünleri bakımından zengin bir bölge olsa da,¹⁷ böyle zor durumda iken inşaat esnasında kullanılacak kerestelerden vergi alınması

¹⁶ Esasında yanan mekanlarla birlikte menkul malların bedeli toplamda yaklaşık 1930000 kuruş olarak belirlenmiştir (BOA, DH.MKT, nr: 1127/53, 11 Teşrinievvel 1322/24 Ekim 1906, Lef 2).

¹⁷ “Kasabanın etrâf-ı erba’asından bulunan vâsi’ ormanlar hakikaten birer hazîne-i servetdirler” (*Kastamonu Salnâmesi*, 16. Defa, sene: 1310/1893, s. 485). Mudurnu, çok çeşitli orman ürünlerini ve hayvan türlerini bünyesinde barındıran orman ve ziraat memleketidir. Arazinin % 58’ini tarla ve meralar, %42’sini ormanlar kaplamıştır (Tarık Ziya Işıttan, *Bolu Coğrafyası*, Resimli Ay Matbaası, Bolu 1938, s. 17-18; Selami Erkut, *Mudurnu: Tarih, Coğrafya ve İçtimai Durum*, Ümit Matbaası, Ankara 1958, s. 15-17).

yangınzedeleri daha da bir güçlkle karşılaştırmaktaydı. Dolayısıyla toplanan yardımlarla, diğer destek fonlarıyla satın alınan veya tedarik edilen kerestelerin orman vergisinden muaf tutulması mahallince yapılan bir istektir (BOA, DH.MKT, nr: 1146/51, 07 Z 1324/22 Ocak 1907). Çünkü bu talebin karşılanması, yokluklarla boğuşan yangınzedelerin bir nebze de olsa nefes almasının yolunu açacaktı. Vergiden muaf tutulması istenilen hususun ayrıntılarını içeren defter, Mudurnu kaymakam vekili nezaretinde oluşturulan komisyon marifetiyle düzenlenerek Dersaadet'e gönderilmişti. Konuyla ilgili birim olan Orman ve Maâdin ve Ziraat Nezareti'nin görüşü alınmak üzere, söz konusu defter buraya havale edilmişti. Nezaret, toplamda 1800 metre küpü bulan kerestenin ücretsiz bir şekilde, padişahın iznine bağlı olarak yangınzedelere verilebileceği yönünde görüş belirtmişti (BOA, DH.MKT, nr: 1146/51, 10 M 1325/23 Şubat 1907). Şûrâ-yı Devlet'te yapılan müzakereler neticesinde, böyle durumlarda esas itibarıyla diğer yardım yollarına başvurmanın gerekliliği açık bir şekilde ifade edilmekle birlikte, yapılan istek olumlu karşılanmış (BOA, İ.OM, nr: 12/8, 25 S 1325/9 Nisan 1907, Lef 3) ve gerekli irade 15 Nisan 1907 tarihinde çıkmıştı (BOA, İ.OM, nr: 12/8, 02 Ra 1325/15 Nisan 1907, Lef 4).

119 hane ve 254 dükkanın¹⁸ yeniden yapımı için ihtiyaç duyulan 1800 metre küplük kereste, devletin vergi muafiyeti şeklinde tezahür eden yardımında söz konusuydu. İhtiyaçların tespiti ve sürecin sağlıklı bir şekilde işletilmesi için Mudurnu kaymakam vekili nezaretinde komisyon teşkil edilmişti. Kâtib-i tahrîrât, mal müdür vekili, müftü efendi, nâibü's-şer' ve dört aza komisyonun diğer üyeleri idi. Titiz bir şekilde yürütülen çalışmayla vergi muafiyeti sağlanan kişilerin ismi, mahallesi, gayr-i menkulünün oda sayısı, kaç hane ve dükkana ne kadar metre küp kereste gerektiği ayrıntılı bir şekilde tespit edilmişti. Kaz(g)an, Kaygana, Cami-i Kebir, İmaret, Hızır fakı, Seyrancı, Çetin, Akkadı (Akgazi), Havlu, Musalla, Cami-i Cedid mahallelerinde bulunan yangınzedelere yardımda bulunulmuştu (BOA, İ.OM, nr: 12/8, 09 Za 1324/25 Aralık 1906, Lef 2).

İmaret Mahallesi yangınının yaralarını sarmak için devlet, bireysel yardım talebi başvurularını da geri çevirmemişti. Sözelimi, meydana gelen yangında eşyası yanan ve aşırı derecede ihtiyaç içerisinde bulunan Mal Müdürü Tahsin Efendi'nin isteği karşılanmıştı. Kendisine bütçenin

¹⁸ Yangının Dersaadet'e bildirildiği telgraftaki rakamlarla (100 hane ve 270 dükkan) buradaki rakamlar arasında farklılık gözükmektedir. Hane sayısındaki farklılık, sonradan ortaya çıkan yangınzedelerle ifade edilebilir. Dükkan sayısındaki farklılık ise yangınzede olduğu halde, vergi muafiyetinden faydalanmak istemeyenlerin bulunmasıyla izah edilebilir.

lütuf/ihsan (atiyye) kaleminden 400 kuruş verilmesi karara bağlanmıştı (BOA, DH.MKT, nr: 1142/45, 06 Z 1324/21 Ocak 1907).

Yangın sonrası, yanan mekânlar yeniden inşa edilirken süreç belirli bir plan dâhilinde yürütülmekteydi. Görevlendirilen mühendisler yanan yerleşim birimlerinin haritasını çıkarır ve inşaat süreci çizilen harita doğrultusunda ilerlerdi.¹⁹ Fakat işler her zaman olması gereken bu doğrultuda seyretmiyordu. Bazen görevlendirilen mühendislerin yetersizliği, haklarında yavaş çalıştıkları ve yolsuzluk yaptıkları yönündeki şikayetler, bazen de vatandaşların kendi gayrimenkullerine değer kazandırmak için giriştiği manipülasyon hareketleri karşılaşılan olumsuzluklardı.²⁰ Bu cümleden olarak İmaret Mahallesi yangınından sonra mühendisler, yangında zarar gören hububat pazarının eski bulunduğu yere yeniden yapılmasına haritada yer vermişti. Ancak kazanın nüfuzlu kişilerinden bazıları, kendi mağazalarının değerini artırmak için yapılan keşfi kabul etmeyip, belediye mühendisi marifetiyle isteklerine uygun yeni bir harita düzenleme girişiminde bulunmuşlardı. Fakat bu teşebbüsleri, diğer mağaza sahiplerinin şikâyetiyle resmî açıdan tahkikat konusu olmuştu (BOA, DH.MKT, nr: 1197/73, 02 Ş 1325/10 Eylül 1907).

İmaret Mahallesi yangını, incelediğimiz diğer yangınlar içerisinde birçok olumsuzluk açısından ilk sırada yer almaktadır. Zaten yangının yer aldığı belgelerde olay ifade edilirken kullanılan “*harîk-i hâil*” (korkunç/dehşet veren yangın) (BOA, DH.MKT, nr: 1146/51, 07 Z 1324/22 Ocak 1907; BOA, İ.OM, nr: 12/8, 25 S 1325/9 Nisan 1907, Lef 3) tanımlaması, vahametinin boyutlarını anlama bakımından dikkat çekicidir. Esasında yangının çıkış noktası olarak İmaret Mahallesi gösterilmektedir. Fakat yangın sonrası yapılan kereste yardımında, yardım alan kişi sayısı bakımından mahalle yedinci sırada bulunmaktadır. İlk sırada ise Kazan Mahallesi yer almaktadır. Buradan hareketle, yangının İmaret Mahallesi’nde çıktığını, fakat hızla diğer mahallelere yayıldığını tahmin etmekteyiz. Nitekim yardım bilgilerine yönelik defterdeki tabloya baktığımızda (BOA, İ.OM, nr: 12/8, 09 Za 1324/25 Aralık 1906, Lef 2), merkezde bulunan 11 mahallenin tamamında yaşayan kişilerin az ya da çok yardımdan faydalandığını görmekteyiz. Dolayısıyla İmaret Mahallesi

¹⁹ Özellikle Dersaâdet’te yangınlardan sonra inşaat ve harita düzenlenmesi meseleleri için bkz: Ergin, *Mecelle-i Umûr-i Belediyeye*, s. 1239-1254.

²⁰ 1894 büyük Uşak yangınında karşılaşılan bu tür olumsuzluklarla ilgili değerlendirmeler için bkz: Çakmak, “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Afet Yönetimi: 1894 Büyük Uşak Yangını”, s. 76-81.

merkezli yangının, kaza merkezindeki yerleşim birimlerinin tamamını bir şekilde etkisi altına aldığını belirtmeliyiz.

Kastamonu vilayeti tarafından yangın telgrafla Dersaâdet'e bildirilirken, yukarıda belirttiğimiz üzere kamu binaları ve müştemilatlarıyla birlikte 100 hane ve 270 dükkanın yandığı söylenmiştir. Olayın gerçekleştiği yılın bir sene öncesine ait salnâme kayıtlarında, kazanın 1000'i aşkın haneye ve 296 dükkana ev sahipliği yaptığı bilgisine yer verilmektedir (Kastamonu Salnâmesi, 1321/1905: 347). Bu rakamların açık ifadesiyle, İmaret Mahallesi yangınında kazanın hanelerinin yaklaşık yüzde onu, dükkanların ise neredeyse tamamı yangının etkisinde kalmıştır. Böylelikle, yangın bilgilerini verirken işaret ettiğimiz zararın rakamsal boyutları, ekonomik açıdan bu yangının Mudurnu tarihinde derin iz bıraktığını bize söyletmektedir. Diğer taraftan bir toplum için ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutun birbirinden bağımsız olamayacağı düşünüldüğünde yangının, Mudurnu'nun diğer dinamiklerini de derinden sarstığını belirtmeliyiz.

3. Sonuç

Mudurnu'da meydana geldiğini tespit ettiğimiz yangınlar, kazaya büyük ölçüde zarar vermiştir. Zararın boyutları ağırlıklı olarak malî açıdan ortaya çıkmış, dört yangında da herhangi bir ölüm vakasıyla karşılaşmamıştır. Ayrıca yangınların oluş biçimine bakıldığında, meydana gelen olaylarda kasıt unsuruna rastlanılmamaktadır. Fakat yangınla mücadelede olması gereken tedbirlerin alınmaması, kuşkusuz zararın boyutlarını genişletmiştir. Nitekim kazada, sistemli bir şekilde yangınla mücadele ekiplerinin bulunmayışı, konutların ve işyerlerinin yapımında kullanılan malzemenin ahşap oluşu, yangınların tahrip gücünü artıran unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yangınlar, zaten ekonomik açıdan sıkıntı içerisinde bulunan yöre halkını daha da müşkül duruma düşürmüştür. Özellikle yangın sonrası birkaç gün için mahallî imkanlarla yeme-içme, barınma gibi temel ihtiyaçlar karşılanırsa da, kalıcı bir çözüm için kaza dışında yardım umulan mercilere başvurulmuştur. Bunun içerisinde en sık başvurulmuş devlet yardımı olmuştur. Her ne kadar devlet, içinde bulunduğu menfî durum sebebiyle kapsamlı bir yardım desteğinde bulunamamış olsa da, en azından mahallinden gelen talepleri geri çevirmemiştir. Hükümet konağı yangınında, kayıtların yenilenmesi için memur desteği şeklinde olan katkı, diğer yangınlarda vergi muafiyeti, aynî ve nakdî yardım şeklinde

kendini göstermiştir. Hatta istisnâ olmakla birlikte bireysel yardım talepleri de karşılanmıştır.

Yangınlar sonrası yaraların sarılmasında sivil desteğin devrede olduğu gözlerden kaçmamaktadır. Evleri yok olan yangınzedelere, evleri yanmayanların kapılarını açmaları, temel ihtiyaçlarını karşılamaları, dahası sınırlı bir ekonomik refaha sahip olan yöre halkının sadece mağdurlara değil yanan kamu binasının inşasında devlete desteğini ortaya koyması yangın sonrası sürecin olumlu yönde hızla ilerlemesine katkı sağlamıştır. Yangın gibi yıkıcı bir etkiye sahip afetin acıları, devlet ve milletin iyi niyetli yaklaşımlarıyla yapıcı ve kuşatıcı boyuta taşınmıştır. Ancak kısmî de olsa, yangın sonrası buhranlı dönemi kendileri için bir fırsata dönüştürme çabasında bulunanlar olmuştur. Yangın sonrası planlamalarda kendi arazilerine değer kazandırmak için harita değişikliği manipülasyonları bunun en açık örneğidir. Nitekim resmî merciler, olumsuz temayüllerin tedbirini vakit geçirmeden almıştır. Diğer taraftan yangın sonrası yağmalama faaliyetleri gibi kaos ortamını anımsatan eylemlere başvurulmamış olması, genel itibarıyla Mudurnu'nun asayiş açısından güvenilir bir yerleşim yeri olduğunun göstergesidir.

4. Ek

Kereste Cinsi ve Miktarlarını Hâvî Defter

Esâmî	Sağır Ağaç	Kebir Ağaç	Sağır Ariz	Kebir Ariz	Tahta	Yekün
Tahrîrât Katibi Adil Efendi	110	80	40	12	1200	1442
Süvârî Zabtiyesi Darendelioğlu Mehmed	100	70	35	10	1000	1215
Belediye Katibi Hafız Mehmed Efendi	80	60	30	10	800	980
Zorbeşeoğlu(?) Emin Ağa	100	70	35	10	1000	1215
Orman Tezkire Muharriri Ahmed Efendi	100	70	35	10	1000	1215
Zorbeşeoğlu(?) Mustafa	100	70	35	10	1000	1215
Bartaloğlu Emin Ağa	80	60	30	10	800	980
Yelâme Mehmed	90	65	35	10	900	1100
Molla Osmanoğlu Abdullah	70	50	25	8	700	853
Kasab Damadı Mahmud	70	50	25	8	700	853
Çerçi Kerimesi Feride	30	20	10	4	200	264
Muhacir Hanım Nine	30	20	10	4	200	264
Zarladı(?) Hacı İsmail	80	60	30	10	800	980
Yahyaoğlu Mehmed	70	50	25	8	700	853
Yahyaoğlu Mehmed Kasab	70	50	25	8	700	853
Topçu Refikası Salime	60	40	20	8	600	728
Kadrioğlu Durmuş Çavuş	70	50	25	8	700	853
Müzeoğlu Mehmed	70	50	25	8	700	853
Çolak Karacı Rebibi Hatim(?)	70	50	25	8	700	853
Abdülhalimoğlu Mustafa	60	40	20	8	600	728
Keçeci İbrahim Usta	60	40	20	8	500	628
Alemdaroğlu İsmail	60	40	20	8	500	628
Resiloğlu Molla İsmail	100	70	35	10	900	1115
Kadiroğlu Abdullah	80	60	30	10	800	980

Esâmî	Sağır Ağaç	Kebir Ağaç	Sağır Ariz	Kebir Ariz	Tahta	Yekün
(Kadiroğlu Abdullah) Biraderi Mustafa	70	50	25	8	700	853
İğnecioğlu İbrahim Ağa	70	50	25	8	700	853
Konyalioğlu Mehmed	70	50	25	8	700	853
Cebecioğlu Kadir	70	50	25	8	700	853
Kadrioğlu Mustafa	50	40	20	8	600	718
Kalenderoğlu Mehmed	80	60	30	10	800	980
Kerimoğlu Mustafa	110	80	40	12	1200	1442
Fırıncı İsmail	80	60	30	10	800	980
Muhacir Ahmed	50	40	20	8	500	618
Derviş Mehmed'in Mehmed Çavuş	50	40	20	8	500	618
Abdülhalim Kerimesi Penbe	40	30	20	8	300	398
Hacı Kalfaoğlu Durmuş	50	30	20	8	400	508
Çetin Cami-i Şerifi	100	100	40	-	400	640
Şakir Efendioğlu Ali	80	60	30	10	700	880
Resiloğlu Arif Çavuş	20	30	15	4	150	219
Nasuh Beyoğlu Hüseyin	40	30	20	8	300	398
Siyavuş Kerimesi Ayşe	30	20	10	4	200	264
İbil Refikası Âmine	40	30	20	8	300	398
Kuyûdioğlu Ahmed Ağa	100	70	30	10	900	1110
Mehasebeşoğlu(?) Raşit Efendi	90	65	30	10	900	1095
Celil Usta	90	65	30	10	900	1095
Panaloğlu(?) Mehmed	50	30	20	8	400	508
Semerci Mehmed	50	30	20	8	500	608
Dereköylüoğlu Mehmed	50	30	20	8	400	508
Cami-i Şerif	80	80	40	-	300	500
Türbe	30	30	20	-	100	180

Esâmî	Sağır Ağaç	Kebir Ağaç	Sağır Ariz	Kebir Ariz	Tahta	Yekün
Memlekete mahsus saat-i kebir	50	50	50	-	100	250
Zerdeoğlu Koca Ahmed	50	30	20	8	400	508
Kaftanlıoğlu Ahmed	40	40	40	8	300	428
Nalbandoğlu Tevfik	40	40	40	8	300	428
Yekün	3630	2695	1440	424	33150	41339²¹

Kaynak: BOA, İ.OM, nr: 10/27, 13 Eylül 1320/26 Eylül 1904, Lef 2.

Bolu sancağına tâbi‘ Mudurnu kasabasının Çetin Mahallesi’nde Zerdeoğlu Koca Ahmed’in hânesinden 22 Ağustos 1320 tarihinde Pazar günü ansızın zuhur eden harîkten musâb olarak harîk-zede bulunan bâlâ-yı defterde muharreren li-ism iki câmi-i şerîf bir türbe bir saat-i kebir ile elli aded harîk-zede hâne ashâbının müceddiden inşâ edilecek hânelerine sarfi lâzım gelen kerestenin cins ve mikdârı, isimleri hânesinde gösterildiği vechile ale’t-tahmîn mebhasü’l-mecmu‘ beyân-ı bâlâ kırk bir bin üç yüz küsür adede bâliğ olmağla ma‘lûmü’l-mikdâr keresteye ihtiyâçları olduğunu mübeyyen işbu bir kıt‘a defteri bi’t-tanzîm lâzım gelen makâm-ı âliye tanzîm kılınmak üzere tasdîkan cânib-i mülûküne i’tâ kılındı. 13 Eylül 1320

Re’îs-i Komisyon-ı Harîk
Kaymakam-ı Mudurnu

A‘zâ
Nâibü’şer‘

A‘zâ
Müftî-i Belde

A‘za
Mal Müdürü

A‘zâ
Kâtib

A‘zâ
Meclis-i İdâre A‘zâsı

A‘zâ
Meclis-i İdâre A‘zâsı

A‘zâ

A‘zâ
Redîf-i Zâbitândan
Mülâzim-i Evvel

A‘zâ A‘zâ A‘zâ A‘zâ Kâtib A‘zâ A‘zâ A‘zâ A‘zâ A‘zâ

²¹ Belge üzerinde yer alan toplam rakamların bazılarında yanlışlıklar bulunmaktadır. Sağır ariz, toplamda 1440 olması gerekirken 1450; kebir ariz, toplamda 424 olması gerekirken 422; genel toplam 41339 olması gerekirken 41347 şeklinde yazılmıştır.

Mudurnu harîk-zede kesânın inşâ edilecek hânelerine muktezâ kereste defter-i mezkûr yekûnünde gösterilen cins ve mikdârda murakkam keresteye ihtiyaçları olduğu ale't-tahmîn anlaşıldığı harîk komisyonunun bâlâ-yı defterde muharrer tasdiklerinden anlaşılmakla defter-i mezkûr mündericâtı muvâfik bulunduğu tasdik kılındı. 13 Eylöl 1320

Mudurnu Kaymakamı ed-Dâ'î Nâibü'ş-Şer' ed-Dâ'î Müftî-i Belde
Müdr-i Mâl Kâtib-i Tahrîrât A'zâ A'zâ
A'zâ A'zâ

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)²²

Bâb-ı Âlî Evrak Odası, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri (ŞD)

nr: 356/4; 1651/13.

Dahiliye Nezareti, Mektûbî Kalemî Belgeleri (DH.MKT)

nr: 645/65; 887/48; 1127/53; 1142/45; 1146/51; 1197/8; 1197/73;
1528/58; 1567/21; 1929/15.

İrade Tasnifi, Dahiliye (İ.DH)

nr: 1076/84409; 1186/92771; 1201/94024; 1427/32.

İrade Tasnifi, Hususi (İ.HUS)

nr: 147/23.

İrade Tasnifi, Maliye (İ.ML)

nr: 12/7.

İrade Tasnifi, Orman ve Maâdin (İ.OM)

nr: 10/27; 12/8.

Belgesel Kaynaklar

Bolu Livâsı Salnâmesi (1337-1338/1921-1922), Bolu Hükümet Matbaası.

Bolu Sancağı Salnâme-i Resmîsi (1334/1918), Bolu Hükümet Matbaası.

Düstur (1289), "Orman Nizamnâmesi", 1. Tertip, Matbaa-i Âmire, İstanbul, II, 404-414.

²² Belgelerin tarihlerine dipnotlarda yer verildiği için burada ayrıca belirtilmemiştir.

- Düstur* (1293) “Orman Nizamnâmesinin Beşinci Maddesi Hükmünce Ahâlî-yi Kurâya Meccânen Verilmesi Lazım Gelen Kereste ve Hatab ve Kömürün Sûret-i İ’tâsı Hakkında Talimat”, 1. Tertip, Matbaa-i Âmire, İstanbul, III, 285-287.
- Düstur* (1299) “Vilâyet-i Belediye Kanunu”, 1. Tertip, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, IV, 538-553.
- Kastamonu (Vilayet) Salnâmesi* (1306/1889), Vilayet Matbaası, 15. Defa; (1310/1893), 16. Defa; (1311/1894), 17. Defa; (1312/1895), 18. Defa; (1314/1897), 19. Defa; (1317/1900), 20. Defa; (1321/1905), 21. Defa.

Kitap, Tez ve Makaleler

- Beyru, R. (2011), *19. Yüzyılda İzmir’de Doğal Afetler*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İzmir.
- Birinci, A. (2008), “Meşrutiyet Ankara’ında Bir Yangın”, *Türk Yurdu*, Temmuz, c. XXVIII, sy: 251, s. 51-63.
- Bölükbaşı, Ö. F. (2005), *II. Abdülhamid Döneminde Mali Durum (Tezyid-i Varidat ve Tenkih-i Masarifat)*, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Çakmak, B. (2011), “Geç Dönem Osmanlı İmparatorluğu’nda Afet Yönetimi: 1894 Büyük Uşak Yangını”, *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Güz, yıl: 8, sy: 15, s. 63-90.
- Çelebi, B. (1994), “İtfaiye”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, IV, 306-307.
- Çelik, Y. (2012), “Tulumbacı”, *DİA.*, İstanbul, XXXXI, 369-371.
- Eren, A. (1999), “Osmanlı Ekonomisinde Kurumsal Gelişmeler”, *Osmanlı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, III, 236-249.
- Ergin, O. N. (1995), *Mecelle-i Umûr-i Belediyye*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, III.
- Erkut, S. (1958), *Mudurnu: Tarih, Coğrafya ve İçtimai Durum*, Ümit Matbaası, Ankara.
- Erlor, M. Y. (2000), “1870 Yılında Doğu Karadeniz’de Çıkan Yangın ve Etkileri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, Ankara, c. XX, sy: 31, s. 209-218.
- Erlor, M. Y. (2002), “XIX. Yüzyıldaki Bazı Doğal Afetler ve Osmanlı Yönetimi”, *Türkler*, Ankara, XIII, 762-770.

- Erler, M. Y. (2012), *Osmanlı Devleti'nde Kuraklık ve Kıtık Olayları (1800-1880)*, Libra Yayınları, İstanbul.
- Geçmişten Günümüze Mudurnu*, (1994), haz: Mehmet Kurt vd., Tayf Basım, İstanbul.
- Göktaş, U. (1994), "Tulumbacılık", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, VII, 301-303.
- Işıttan, T. Z. (1938), *Bolu Coğrafyası*, Resimli Ay Matbaası, Bolu.
- Koçu, R. E. (2005), *İstanbul Tulumbacıları*, Doğan Kitapçılık, İstanbul.
- Korkmaz, Ş. (2010), "Çanakale'de Yangınlar (1836-1866)", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. XXIX, sy: 48, s. 51-67.
- Kuzucu, K. (1999a), "1845 İzmir Yangını", *Toplumsal Tarih*, Şubat, c. XI, sy: 62, s. 20-25.
- Kuzucu, K. (1999b), "Osmanlı Başkentinde Büyük Yangınlar ve Toplumsal Etkileri", *Osmanlı, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara, V, 687-699.
- Osmanlı İmparatorluğu'nda Doğal Afetler* (2001), editör: Elizabeth Zachariadou, çev: Gül Çağalı Güven, Saadet Öztürk, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Özgür, H., Azaklı, S. (2001), "Osmanlı'da Yangınlar ve İtfaiye Hizmetleri", *G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, s. 153-172.
- Sakaoğlu, N. (1994), "Yangınlar", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, VII, 427-438.
- Sarı, H. (1994), *Şer'iyeye Sicillerinde Mudurnu (1808-1839)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara (Doktora Tezi).
- Sencer, M. (1984), "Osmanlı İmparatorluğunda Tanzimat Sonrası Siyasal ve Yönetimsel Gelişmeler", *Amme İdaresi Dergisi*, Eylül, c. XVII, sy: 3, s. 46-71.
- Yalın, S. (1998), "1714 Didoncular'dan 1998 Modern İtfaiyelere Doğru" *İtfaiye 110*, yıl: 4, sy: 17, Temmuz-Ağustos, s. 5-8.

